

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1989 m. vasario mėn. 25 d. / February 25, 1989

Nr. 39(8)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Partija ir suverenumas

Vis daugiau gyventojų ir visuomenės organizacijų reikalauja Lietuvai suteikti suverenumą. Jei prieš šešis mėnesius tik optimistai svajojo apie savi-valdą, tai dabar net biurokratai, gamyklų direktoriai, valdžios pareigūnai pradeda galvoti, kad be suverenumo Lietuva negalės išspręsti įvairių problemų, ir vis atviriau reiskia nepasitenkinimą Maskvos biurokratų pastangomis toliau laikyti visą valdžią savo rankose. Net ir Lietuvos komunistų partija, ilgą laiką neturėjusi savo programos ir nuviltą Maskvos neryžtingumo, pradeda reikšti mintis, kurias prieš kelis mėnesius būtų atmetusi.

Praėjusieji, antrojo tautinio atgimimo metai nebuvo lengvi partijos pareigūnams. Dėl partijos priešingumo reformoms, nesugebėjimo prisitaikyti prie kintančių sąlygų ir ypač dėl taikių demonstrantų išvaikymo smurtu 1988 m. rugsėjo 28 d. atsirado didelė praraja tarp tautos ir partijos. Naujasis pirmasis sekretorius Algirdas Brazauskas greit atkūrė pasitikėjimą partija, atrodė, kad partija ir sąjūdis pašalinus nesutarimus ir pradės glaudžiai bendradarbiauti. Tačiau medaus mėnuo staiga užsibaigė, kai partijos manipuliavimu Lietuvos aukščiausioji taryba nebalsavo dėl Lietuvos suverenumo deklaracijos. Lietuvos kompartija, net ir Brazausko vadovaujama, padarė taktinių klaidų, dažnai nuvertindama antrojo tautinio atgimimo gaivinamus visuomenės troškumus, pervertindama savo vaidmenį ir įtaką. Nors didesnis partijos kuklumas, apsuksnė taktika būtų padėjusi išvengti kai kurių nesupratimų, nebūtų buvę galima pašalinti pagrindinio trinties šaltinio, būtent, kad partija negali rasti priemonių, kurios patenkintų ir tautos viltis, ir Maskvos reikalavimus. Nors Gorbačiovo skatinami pokyčiai sulaukė didelio dėmesio Vakaruose, jie gerokai atsilikę nuo lietuvių tautos norų. Tad vis daugiau lietuvių reiskia

nepasitenkinimą partijos nesugebėjimu veiksmingiau ginti tautos reikalus.

Sausio 15 dienos papildomi rinkimai į Lietuvos TSR aukščiausiąją tarybą buvo nemaloni staigmena partijai. Sąjūdžio kandidatai surinko daugiausia balsų visose keturiose rinkiminėse apygardose, kuriose jie kandidavo. Itin įdomūs rinkimų rezultatai Šiauliuose. Zigmas Vaišvila kandidavo ne prieš kurį nors eilinį partijos kandidatą, bet prieš patį miesto pirmąjį sekretorių Volkovą. Nors partija stengėsi padėti savo žmogui, Vaišvila surinko 62 nušimčius visų rinkėjų balsų, o Volkovas tik 16. Nemažesnis netikėtumas įvyko kitoje Šiaulių rinkiminėje apygardoje. Vietos sąjūdietais Kęstutis Kriščiūnas surinko gerokai daugiau balsų negu rašytojas Vytautas Petkevičius — 42 nušimčius, palyginus su 25. Nors Petkevičius tebėra Sąjūdžio seimo narys (jo tolesnis šių pareigų ėjimas turėjo būti svarstomas) po aukščiausios tarybos sesijos jis pradėjo atsiriboti nuo Sąjūdžio, viešai pulti kai kurias jo narius, net kritikuoti tokias akcijas, kaip žvakučių uždegimą Kūčių vakare. Komunistams reikia patrauklių kandidatų iš partinės inteligentijos, kurie galėtų varžytis su Sąjūdžio kandidatais rinkimuose. Petkevičius lyg toks būtų, bet rinkimai parodė kitką. Jeigu jo išpuoliai prieš Sąjūdį suvaidino nemažą vaidmenį rinkėjų apsisprendime, tai partijai bus labai sunku rasti kandidatus, kurie galėtų ginti partijos, o ne Sąjūdžio programą.

Tautos nepasitenkinimas Maskvos biurokratų veikla vis didėja. Jau kurį laiką Lietuvos spauda polemizuoja su *Krasnaja Zvezda* dėl iškreipto pranešimo apie įvykius Lietuvoje. Švietimo darbuotojų suvažiavime Lietuvos delegacija atkakliai gynė savo poziciją, nebuvo įbaurinta Jagodino pastabų, viešai protestavo prieš iškreiptų suvažiavimo rezoliucijų paskel-

„Reta Dievo dovana“ Jurgio Jankaus pasakojimų rinkiny

MARIJA STANKUS-SAULAITĖ

Jurgis Jankus. Tėvas Venancijus ir jo Matilda. Pasakojimai. Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1988. Viršelis dailininkės Giedrės Cepaitytės. Spausdino „Draugo“ spaustuvė. 270 psl. Kaina — 10 dol. Gaunama „Drauge“: su persiuntimu — 12 dol. Illinois valstybės gyventojai prideda 80 centų valstybės mokesčių.

Jurgio Jankaus dvylika „pasakojimų“ naujajame rinkinyje *Tėvas Venancijus ir jo Matilda* įvairūs, žavūs ir nauji tuo, kad užmenama mįslė sąlyčio šios laikų bei erdvės aplinkos ir anos — nepažįstamos, bet kažkuo čia ir dabar artimos. Kai kurių apsakų veiksmas vyksta Lietuvoje, kai kurių Šiaurės Amerikoje, dar kitų — Amerikoje, prisimenant Lietuvą. Visos pasakojamos pirmuoju asmeniu, vyrišku ar moterišku. Viena kita apysaka yra monologas.

„Barborytė“, pirmoji rinkinio apysaka, parodo Lietuvos kaimo gyvenimui literatūroje tipingą draugystę tarp vaiko ir seno žmogaus — šiuo atveju, „mano motinos senelio senelė“ (11). Devynmetis vaikas, daug iš Barborytės išmokęs apie aplinką, žmones ir elgseną, pasijaučia „visiškai vienas“ (23), jai mirus. Tai, atrodo, nieko nauja. Bet kontrastas tarp griežtos marintojos Mortutės ir linksmos Barborytės, pasąstėjus mirties valanda, vaikui parodo, kad, sekdamas Barborytės savarankišku keliu, jis bus savotiškai vienas, nes pasaulio Mortutės jo nemėgs, kaip jos nemėgo ir gimnaitės. Be to, Barborytės paskutiniai žodžiai bręstančiam berniukui iškelia svarbų klausimą, nurodymą, kaip nusiteikti, nes ilgo gyvenimo kontekste kas svarbu, kas linksma ir kas gedinga pasirodo kitaip, negu

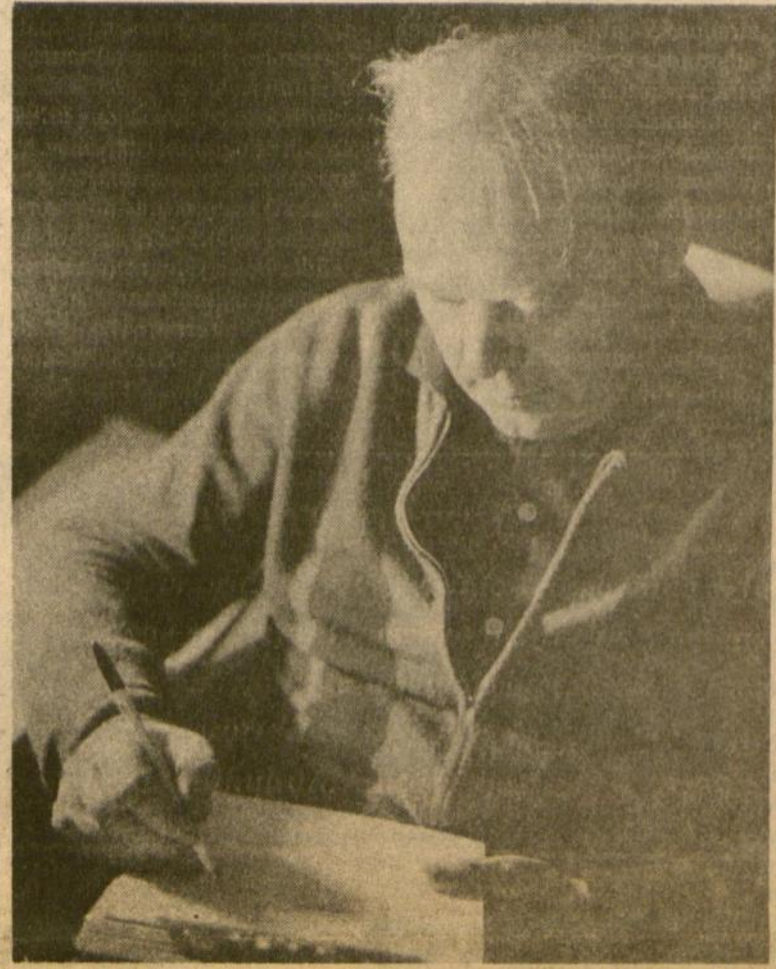
trumpiau, kiekiau ir „pamaldžiau“ pažvelgus. Bet vaikas pats turės surasti būdą gyventi, nes jo artimiausias žmogus tik nurodo ir išsina.

Apysaka „Labiausiai palaimintas“ taip pat vyksta Lietuvoje, bet pagrindiniai veikėjai pasakojamos pasakos yra Adomas ir Ieva. Pabaiga tačiau netikra, nes Adomas — gal žodžiu „palaimintas“ juokaudamas — pakeičia apsakos temą nuo būsimo Evangelijos palaiminimų prasmės į moterų, Ievos dukterų, apgaule.

„Melskis, kad nenumirtum pirmas“ nenaujas tematika: kaimynų barimasis, pomirtinis „atsi-keršijimas“, kaltajam išprotėjus iš baimės. Bet Sakų šeimos vieningumas ir orumas, krikštaitėvio Rupeikos padarytos skriaudos bei paniekimo akivaizdžios, literatūrinė šios temos praeitį nušviečia kitaip: mergaitė nereikėjo nei pabėgti, nei skandintis, ir tiesa, visą laiką žmonių nujaucia ma, galų gale laimi.

Jankaus humoras vykęs ir gailus. Pasakojimas „Žemaičių laikrodis“ (Viena iš Alfonso Dargio versijų) juokingas nuo pradžių iki galo. Už apsakos „Tėvas Venancijus ir jo Matilda“, kurioje daug juoko, glūdi ir pasakotojo supratimas, kad juoktis iš žmogaus išvaizdos ar ipročių yra menka ir kad, tai darant, kažko vertingo netenkama.

Mūsų literatūrai nauja veikėja yra Juanita apysakoj „Juanita“. Retai ne vien literatūroje, bet ir pašnekesiuose atsiranda toks jautrus ir suprantingas žvilgsnis į kitos rasės žmogų. Apysaka „?“ visai kitokia ne vien savo pabaiga, bet ir elgesio su mirusiųjų palaikais tema (liesta ir pasakojime „Tu, mirtie, ne tokia stipri“).

Jurgis Jankus

Apysakos skaitytojas, kaip ir pasakotojas, Raminta ir Onutė, pavirsta „i klausuką“ (34), nagrinėdamas veikėjų ryšius bei nuosprendžius ir pačios fabulos išrišimą. Gal mirusios pelenus valgiusiam lengva be žymės pereiti į kitą dimensiją, nes jau nešioja jos pradus.

Keturios kitos apsakos kaip tik ir įjungia tą aną būklę — už mūsų kasdienio pasaulio ribų — nuo kurios mes jaučiamės atskirti, bet kuri mus paslaptingai liečia. Apysakoj „Tėvas Venancijus ir jo Matilda“ pranciškonas tėvas Venancijus sako, kad jo gyvenimą ir darbą išgelbėjusi katė

irgi „mato žmogų“: „Argi nežinau, kad Viešpats savo išmintį gali parodyti ne tik per katę, bet ir per visų minamą akmenį“ (269).

„Antakiai kaip senelio“ priklauso paslaptingam juodam šuniui, kuris, kaip senelis, vertina Linutės talentą fleitai groti. Šuo išgelbsti gyvybę, gydo žaizdas ir beveik atgamtišku nuosprendžiu baudžia piktdarį. Linutė pasakoja:

„Kai viena būnu namie ir išeinu į kiemą pagroti, jis [šuo „Juodis“] visada atsiranda po tujomis, tik artyn prisiglausti nebeatina. Turbūt nereikia. Vis tiek ir be to

man nepaprastai smagu, kad kam aukštesniam už mane mano švilpavimai patinka. Nė kiek neperdedu. Po to, ką mačiau ir ką pergyvenau, Juodis man tikrai yra už daug ką aukštesnis ir kartu toks savas, lyg nuo pat lopšio būtų buvęs kartu. O gal ir buvo? Toks mažakalbis ir su žilstančiais antakiais“ (197).

„Sukalkėjusi percepcija, ar...?“ liečia pokalbį su kitiems neregimu — buvusiu ar nebuvusiu šalia — žydu, gal Kristaus apraiška, beveik atskleidusiu Lietuvos kančios priežastį. Taipogi dviejų asmenų sapnai sutampa, ir kyla klausimas, ar tai sapnai, ar kita, dar neįprasta tikrovė. Jei tikrovė, tai gal ir sėdėjęs šalia buvo tikras.

„Senių Kūčios“, pilna humoro apysaka, panaikina ribą tarp praeities ir dabarties ir kelia klausimą, kaip į tą vieno žmogaus patirtą sferą gali pakliūti kiti, to net nežina žmonės. Ši apysaka naujopai pristato sąvoką, kad mirties pavojuje visas gyvenimas atsistoja prieš akis.

Visi Jurgio Jankaus pasakojimai šiame rinkinyje pasisekė, turiningi ir turtingi vaizdais, veikėjais, temomis bei kalba. (Gaila tik, kad tiek korektūros klaidų — net „Turinio“ puslapyje.) Visa nauja ir įdomu.

Tėvas Venancijus pripažįsta, kad „Dabar recenzentai ir kritikai sako, kad aš turiu retą Dievo dovana“, bet, regėjęs pačius rankraščius, „Pamatysi žmogaus menkumą gyvą liudijimą“ (249). Kaip ir Tėvas Venancijus — kokie būtų tie rankraščiai, — taip ir rašytojas Jurgis Jankus turi „retą Dievo dovana“, kurią vėl randame naujajame pasakojimų rinkinyje *Tėvas Venancijus ir jo Matilda*.

Krekenavos bažnyčios fasadas 1988 metų rugpjūčio mėnesį — su iškeltom ant žalumynų vartų Nepriklausomos Lietuvos trispalvė ir popiežiaus vėliava. Nuotrauka Edward W. Baranausko (Schenectady, New York)

bimą laikraštyje *Učitel'skaja gazeta*. Lietuvos mokytojai ketina pertvarkyti mokymo programas, kad jos atitiktų tautos, o ne Maskvos interesus. Net ir partija remia Lietuvos švietimo darbuotojų pastangas išsivaduoti iš centro priežiūros. CK pasiūlymuose TSKP CK plenumui dėl nacionalinių santykių rašoma, kad liaudies švietimo ministerijos turi veikti savarankiškai, sąjunginis komitetas tik derinti jų veiklą.

Respublikinės ūkiskaitos problema dar opesnė. Daugelis mano, kad be ekonominio savarankumo nebus galima spręsti ūkio problemų, nei laimėti politinį suverenumą. 1988 metų spalio mėnesį LTSR ministrų taryba parengė ambicingą respublikinės ūkiskaitos projektą, kurio įgyvendinimas beveik panaikintų centro planavimą, svarbiausią vaidmenį ūkio valdyme suteiktų rinkai. Kol kas Maskva labai lėtai mažina centro vaidmenį. Sausio 7 d. įvykusiame TSRS Ministrų tarybos prezidiumo posėdyje paaiškėjo, kad artimiausiais metais beveik 60 ar 70 nušimčių pramonės produkcijos gamins respublikinio pavaldumo įmonės, palyginus su dabartiniu 11 nušimčių: respublikų kompetencijai bus perleidišamas agropromoninis kompleksas, įmonės, kurios gamina plataus vartojimo prekes. Tačiau Maskva tebemano, kad žemė, vandenys ir oras yra visos sąjungos nuosavybė, ne atskirų respublikų. Buvo ginčų dėl biudžeto formavimo, neketinama atsakyti kai kurių privalomų valstybės užsakymų ir kontrolinių skaičių, net negalvojama apie atskiras valiutas. Lietuvos ministrų tarybos pirmininkas Vytautas Sakalauskas jautė pareigą ginti vyriausybės laikyseną. Pasak jo (cituojuame interviu *Tiesoje*): „Negalima

sutikti su kai kurių ekonomistų, mokslo darbuotojų nuomone, jog respublikos vadovybė naiviai tiki pažadais, yra neryžtinga ir nuolaidžiauja centrui. Realijos liudija ką kitą“.

Partijos vadovybė jaučia spaudimą ne tik iš Sąjūdžio ir kitų nepartinų organizacijų, bet ir iš partijos narių. Ne Lietuvos Laisvės Lyga, bet atviras Rašytojų sąjungos partinis susirinkimas priėmė nutarimą, kuriame reikalaujama (cituojuame): prievartinį aneksionistinį Lietuvos įjungimą į TSRS sudėtį laikyti grobiškos stalinizmo užsienio politikos aktu. Ten pat rašoma, kad „stalinizmo politika ir praktika, genocido reiškiniai 1940-41-ais metais pražūtingai palietė didelę lietuvių tautos dalį“. Rašytojai taip pat reikalauja Lietuvos kompartiją sudaryti savo programą su tikslu nueiti kelio

vertinimu. Jausdama spaudimą, partija pradeda atkakliau ginti suverenumo reikalą. Kaip minėta, ji pasisakė už sąjunginio švietimo komiteto vaidmens sumažinimą. Savo interviu *Tiesoje* Sakalauskas griežtai kritikavo centro biurokratus, kurie, pasak jo, nepasiryžę atsakyti savo dikto. Jis reikšė nuostabą, kad pagal „daugiamilijoninio valdymo aparato dūdele šoka ir daugelis žymių šalies ekonomistų, kurie nesupranta arba nenori suprasti pagrįstų mūsų ir kitų Pabaltijo respublikų ūkiskaitos koncepcijos principų“. Savo pasiūlymuose TSKP plenumui ir savo kreipimesi rinkėjams partijos CK daug kalba apie realų suverenumą, net siūlo, kad LKP statusas turi būti keičiamas, TSKP pertvarkyta pagal lenininio federalizmo principus.

Dar prieš du mėnesius nebūtų

buvę galima įsivaizduoti šitokių tiesiog šventvagiškų pasiūlymų. Jei partija būtų juos tada dariusi, neužkirtusi kelio suverenumo deklaracijos priėmimui, tai partija ir Brazauskas būtų buvę laikomi tautos didvyriais. Bet dabar šaukštai po pietų, ir partija ir Brazauskas būtų buvę laikomi tautos didvyriais. Partijos pasiūlymai dėl suverenumo neprikyta drasiems Sąjūdžio reikalavimams. Atskiri švietimo darbuotojai ir ekonomistai rodė kelią į mokyklų ir ūkio savarankumą, tad partija negali pasisavinti jų nuopelnų. Taigi atrodo, kad partija padarė milžinišką klaidą praėjusių metų lapkričio mėnesį, akiai vykdydama Maskvos nurodymus. Ji ne tik neteko daugelio lietuvių pasitikėjimo, bet taipgi privertė Sąjūdį pasukti radikalesniu keliu, kuriam, matyti, pritaria tautos dauguma.

K. G.

Šiame numeryje:

Partija priešais suverenumo reikalavimą • Jurgio Jankaus nauja knyga • Jaunųjų kultūros mėnraštis „Sietynas“ • Nauji leidiniai • Kryžiaus auka modernioje literatūroje • Raymond Filip eilėraštis • Literatūros vakaras Los Angeles • Vytautas Skuodis Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

„Sietynas“ toliau šviečia

AUŠRA MARIJA
JURAŠIENĖ

Gavome iš Lietuvos jaunųjų kultūros mėnraščio *Sietyno* antrąjį numerį, kuris jau prieš kurį laiką išėjęs Lietuvoje. Pirmąjį *Sietyno* numerį gražiai recenzavo *Literatūroje ir mene* Saulius Žukas. Laukėm, ilgai nesulaukėm antrojo numerio recenzijos ar bent supažindinimo su jo turiniu. Glaustai patys tą padarysime.

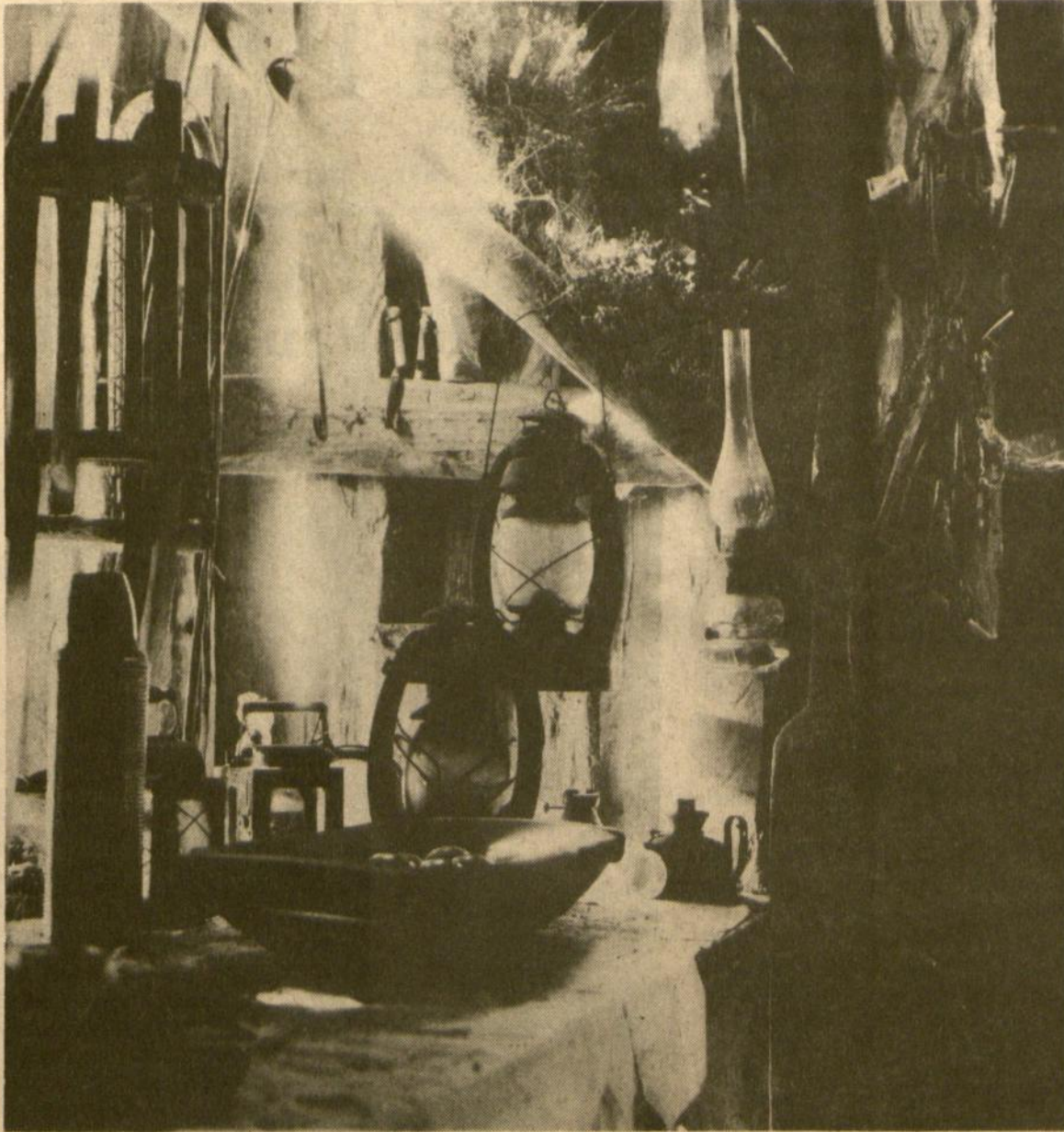
„SIETYNAS šviečia. Aušra ar vidurnaktį pranašaudamas — nūnai vienas Dievas težino. Bet kolei jo likimas pareis tik nuo mūsų valios ir pastangų, tol SIETYNŲ šviesa sklis — bent mažumėlę tautos baimę tirpdydama, sąmonę giedrindama, sykiu ir inteligentijos sąžinę žadindama, įsisopėjusią sielą lengvindama“, — rašoma antrojo numerio pratarėje. *Sietyno* sudarytojai dėkoja už pakantumą oficialiausiems Respublikos žmonėms, už pagalbą leidykloms ir žada rimtai apsvarstyti jų siūlymą „legalizuotis“. Sykiu primena, jog *Sietynas* iš esmės nėra nelegalus leidinys, nes civilizuotoje visuomenėje esti viskas legalu, kas lenkiasi kultūrai ir žmoniškumui.

Antras *Sietyno* numeris — 249 puslapių. Medžiaga pagal pobūdį grupuojama į dešimt skyrelių. „Akistatos“ Remigijus Bistrickas ir Rimantas Kočiūnas keliais štrichais piešia psichologinį *homo sovieticus* portretą. Su rubrika „Retrospektyva“ spausdinama ištrauka iš Vinco Kudirkos *Tėvynės varpų*. Poezijos skyrelyje skelbiami Kauno dramos teatro aktorius Kestučio Genio ir nesenai iš tremties grįžusio Gintauto Iešmantio eilėraščiai. Stambsniamis skyrtyje „Tas“ literatūros kritikas Darius Kuolys rašo apie Lietuvai Ivano Rūsčiojo laiškuose; perspausdinama skiltis iš Antano Maceinos paskutinio veikalo *Ora et labora*; Darius Kuolys taip pat supažindina su rusų istoriko ir etnologo Levo Gumiliovo „pasionalinės etnogenezės teorija“, išversdamas kiek sutrumpinęs jo straipsnį „Autonekrologas“.

Šiame numeryje jaunųjų kultūros mėnraštis pradeda savotišką anketą: „NAUJOJI ROMUVA (1939) — SIETYNAS (1988)“. Po penkiasdešimties metų istorinės gaisraties, — sakoma įžangoje, — *Sietynas* grįžta prie tų *Naujosios Romuvos* paskelbtų klausimų, i kuriuos tada atsakė tokie žymūs mūsų kultūros žmonės, kaip Vydušas, Stasys Šalkauskis ir kiti. *Sietynas* prijungia ir savo vieną klausimą: kaip keitėsi lietuvių inteligentų tautinė savimonė per pastaruosius 50 metų? Perspausdinami prof. Stasio Šalkauskio atsakymai *Naujamajai Romuvai* ir 1988 metų rugsėjo mėnesį parašyti dr. Vytauto Kubiliaus atsakymai į tuos pačius klausimus *Sietynui*.

Skyrtyje „Lieptai“ skelbiami užsienyje gyvenančių ar gyvenusių rašytojų kūrybos pavyzdžiai: Tomo Venclovos eilėraštis „Ruduo Kopenhagoje“; Česlavo Milošo 1982 metais parašytas straipsnis „Išvados iš besibaigiančio amžiaus patirties“ ir Antano Škėmos apsakymų ciklas „Saulėtos dienos“, perspausdinamas iš Škėmos *Raštų*, išleistų Chicagoje, pirmojo tomo.

Sietynas plečia kultūros akiratį ir pagal istorinę vertikalę, ieškodamas skirtingų dvasios raidos dimensių. Šį kartą randame susidomėjimą pietizmo sąjūdžiu Mažojoje Lietuvoje. Skelbiami pietistinės poezijos pavyzdžiai — Ostermejerio, Demkio, Kelkio, Lekšo. Toliau šiame antrajame numeryje skelbiami iš rankraščių jauno mirusio poeto Rimo Buroko eilėraščiai. Jis priklausė savotiškai lietuviškų bitnikų kartai,

Dangės Širvytės (Vilnius) nuotrauka parodos konkursine „Miesto“ tema — iš septynioliktosios metinės Lietuvių fotografijos parodos, vykusios Čiurlionio galerijoje, Chicagoje, nuo 1988 m. spalio 21 iki spalio 30 dienos.

subrendusiai istorijos prietemoje ir siutusiai praėjusio dešimtmečio antroje pusėje, kartai, už savo poeziją paragavusiai beprotam, kalėjimų druskos, tampytai po saugumo ir milicijos poskyrius. Spausdinamas ir pluoštas Vlado Braziūno eilėraščių.

Bene didžiausias šio *Sietyno* numerio skyrius — „Vėluojanti tiesa“. Jame skelbiami Vinco Krėvės-Mickevičiaus atsiminimai apie laikinosios vyriausybės sudarymą 1940 metais; 1942 metų rugpjūčio 30 dienos pareiškimas ir atsiminimai apie vizitą į Maskvą. Šiame skyrtyje taip pat skelbiami „Sakalo“ leidyklos direktoriaus Antano Kniūkštos atsiminimai apie knygų deginimą ir naikinimą 1940-50 metais. Ir sukrečianti istorija apie Kazimiero Skebėros bibliotekos likimą, parengta, remiantis Skebėros bičiulio Augustino Saulės rankraščiu: Skebėros nepaprastą knygų rinkinį pokario metais sudegino čekistai, šautuvų buožėm užmušę knygas gynusį 76-erių metų amžiaus Kazimiero tėvą.

Iš tikrųjų labai įvairus šis antrasis *Sietyno* numeris. Skyrelyje „Atodangos“ primenamas skaudus Prano Vaičiūčio kūrybos likimas. Vėlgi pokario metais Vaičiūčių sodyboje steigiant MTS, klijime aptikti poeto rankraščiai kažkur buvo išvežti ir dingę be žinios. O ir pati poetinė Vaičiūčio kūryba, keturis kartus iš naujo leista okupacijos metais, geroai apkarpyta ir pašukuota, lyginant ją su Prano Vaičiūčio *Raštų* leidimu 1921 metais. *Sietyne* spausdinami penki į tarybinius leidinius nepakliuvę Vaičiūčio eilėraščiai. „Atodangų“ skyrelyje randame ir pluoštą pokario dainų-baladžių, kurios žadina mintį apie tautinio epo formavimąsi tragiškiausiais tautos gyvenimo metais. Tos nežinomų tautos poetų dainos, tebedainuojamos ir šiandien, užrašytos 1983 metais Leipalingyje.

Bet *Sietyno* antrasis numeris užbaigiamas linksmesne gaida. Skyrelyje „Ašara ašarą stumia“ spausdinama Henriko Zablockio satyrinė recenzija Antoine de Saint-Exupery *Mažojo princio*, „neišvengusio dalykinių ir

idėjinių klaidų“, ir Dočio iš Alksnyno Ž. satyra „Nacionalistinio ekstremisto dienotvarkė“. Beje, Vinco Kudirkos 130-ąjį gimtadienį pasitinkant, *Sietynas* skelbia „visaliaudinį“ politinės satyros konkursą.

Maždaug sausio mėnesio vidury mus pasiekė ir trečiasis *Sietyno* numeris, išėjęs Vilniuje gruodžio pabaigoje. Dar didesnės apimties, nei antrasis — šį kartą net 300 puslapių. Daugiau jame ir tminių skyrelių. Tai vėlgi „Akistatos“ — aktualios problemos analizė: šį kartą mokslo ir demokratijos santykis, kurį nagrinėja Algis Uždavynis; „Retrospektyva“ — iš Vinco Kudirkos raštų; „Tas“ — kultūros istorijos medžiaga; „Poezija“, „Lieptai“; „Atodangos“ ir kiti.

Naujas skyrelis yra „Skersvėliai“, kuriame randame bene labiausiai sukrečiančią šio numerio medžiagą — apie lietuvių jaunųjų kraupią patirtį sovietinėje

kariuomenėje. Tai Sigito Parulskio dokumentinė apybraiža „Kokios spalvos nakties viršūnė“ ir Lečauskienės laiškas profesoriui Vytautui Landsbergiui apie sūnaus kančias armijoje — su tokiais prierašais: „P.S. Keista lėmtis: mano sūnus, praslinkus 30-ia metų, perėjo savo senelių tremties kelius. Tik senelių daliai neteko tokių baisių kančių — jas atsiėmė anūkas“. Dar vienas tragiškas dokumentas šiam numerio — nežinomo lietuvių eilėrašties „Visiems, visiems“, parašytas prieš jį sušaudant Vorkutoje 1953 metais. Eilėraštis išsaugotas kito kalinio atmintyje.

Trečiajame *Sietyno* numeryje skelbiama geros poezijos (septynių poetų eilėraščiai, tarp jų išeivijos poetų Alfonso Nykos-Niūno ir Jono Meko eilės), spausdinamas pokalbis su Naujojo Testamento vertėju filosofu Vytautu Ališausku; i *Sietyno* anketos klausimus atsako du profesorai

— Donatas Sauka (Lietuva) ir Vytautas Kavolis (JAV). Įdomūs skyreliai „Atodangos“, „Vėluojanti tiesa“ ir kiti. *Sietynas* sveikina 70-mečio proga gerbiama tėvą Stanislovą, Paberžės kleboną. Numeris užbaigiamas kultūrinio ir politinio gyvenimo įvykių kronika nuo 1988 metų rugsėjo 16 iki lapkričio 6 dienos.

Kita naujiena, kurią tik ką gavome — tai leidyklų Sąjūdžio grupių leidinys *Sakalas*. Pirmasis jo numeris išėjo 1988 m. gruodžio 14 d. Kaip nurodoma redakcinės tarybos žodyje, šiame laikraštyje visų pirma turėtų atspindėti Lietuvos leidyklinės problemos: dabarties būklės analizė ir kritika, jos reformavimo ir tobulinimo būdai. Bendras tikslas — kad leidyba Lietuvoje taptų tikrai demokratiška. Pirmajame numeryje spausdinamas „Vagos“ leidyklos LPS rėmimo grupės kreipimasis į LKP CK, LTSR Aukščiausios tarybos prezidentą, Vyriausiąją valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo valdybą dėl GLAVLITO funkcijų įstatyminio apibrėžimo bei apribojimo, išdėstomi aštuoni reikalavimų punktai. Šiame numeryje taip pat perspausdinamas Tomo Venclovos straipsnis „Žaidimas su cenzorium“ iš jo knygos *Tekstai apie tekstus*, išleistos 1985 metais Chicagoje.

Antrasis *Sakalo* numeris išėjo 1988 m. gruodžio 23 d. Todėl jis pradedamas Vytės Nemunėlio (taigi Bernardo Brazdžionio) eilėraščiu „Kalėdų gelės“. Šiame numeryje „Vyturio“ leidyklos darbuotojai rašo LKP CK, *Tiesos ir Literatūros ir meno* redakcijoms apie LKP CK 1988 metų lapkričio 27 dienos nutarimą „Dėl dabartinės politinės padėties respublikoje“, sužadindami jiems didelį nerimą. Išdėstomi „susiartinimo motyvai“. Pasisako naujasis Vyriausiosios enciklopedijų redakcijos vyriausiasis redaktorius Mykolas Mikalajūnas. Skelbiama dešimt Sąjūdžio įsakymų, su kuriu surašytų Sąjūdžio ir partijos medaus mėnesį — nuo 1988 metų spalio 22 iki lapkričio 19 dienos. Štai jie: 1. Neturėk kitų dievų, tikrai dalinį suverenitetą. 2. Netark okupacijos vardo be reikalo. 3. Bet Nepriklausomybės švėsk. 4. Gerbk savo pirmąjį Sekretorių bei antrąjį. 5. Neužmušk savyje pasitikėjimo Persitvarkymu. 6. NeLaisvaLygauk. 7. Ne vok net Sąjūdžio naudai. 8. Ne kalbėk neteisiam prieš Vienpartystę mūsų. 9. Negeisk atsiskyrimo nuo Artimo savo. 10. Negeisk nė vieno daikto, kuris tau nėra duodamas. Leidyklų Sąjūdžio grupių leidinio *Sakalo* kitų numerių dar negavome — tik šiuos du pirmuosius.

Nauji leidiniai

• KATALIKŲ PASAULIS Nr. 1 (1989 vasario 5). Religinis dvasiaitinis leidinys. Didelio formato, 24 puslapių, su spalvotom bei juoda-balta iliustracijom ir nuotraukom. Leidėjas — Leidybinė grupė prie Lietuvos vyskupų konferencijos. Vyriausiasis redaktorius, Leidybinės grupės pirmininkas — kun. Vaclovas Aliulis. Vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas — kun. Virginijus Veilentas. Atsakingoji sekretorė — Marija Katiliūtė. Redaktoriai: kun. Jonas Lauriūnas — teologija, homiletika, kun. Edvardas Rydzikas — liturgija, religinis gyvenimas, Petras Kimbrys — kultūra, istorija, Kastantas Lukėnas — informacija, spaudos apžvalga, Gytis Ramoška — dailininkas, Gerutis Vilkaitis — techninis redaktorius, Stefanija Puodžiūnienė — korektorė. Tiražas — 100,000. Spausdino M. Šumausko spaustuė, Vilnius, A. Strazdelio 1. Laikinas redakcijos adresas: 232001 Vilnius 1, Kretingos 16. Telefonas 627098, trečiadienį ir penktadienį 15-18 val.

Prieš tris dienas i *Draugo* redakcijos rankas atkeliavo pirmasis *Katalikų pasaulio* numeris. Viršelyje — Jonas Paulius II priima kardinolą Vincentą Sladkevičių. Po šia nuotrauka — mūsų kardinolo žodžiai *Katalikų pasaulio* pasirodymo proga: „Džiaugiamės kaip Marijos metų dovana šiuo po ilgos tylos pasirodžiusiu Lietuvos Katalikų periodinės spaudos leidiniu. Tikimės, kad jis suras kelią i visų geros valios žmonių širdis ir praturtins jas dvasinėmis vertybėmis, kurios taip reikalingos mūsų atgimstančioje Tėvynėje. Dievo palaima ir Dangiškosios Motinos globa telydi šį mūsų Tautos dvasinio prisikėlimo tiesos ir meilės žodį“.

Katalikų pasaulio pirmojo numerio turinys vertas platesnės apžvalgos — tą padarysime vėliau, ypač kai galbūt sulauksime ir tolimesnių leidinio numerių. Šiuo metu svarbiausia atrodė skaitytojus supažindinti su redaktoriaus kun. Vaclovo Aliulio *Katalikų pasaulio* programiniu įvadu. Įžanga naujajį leidinį įglaudžia i daugiau kaip šimta metų mūsų spaudos istorinį kontekstą: „Niūrijoje carizmo naktįje prieš 106 metus užtekojo Lietuvai Jono Basanavičiaus AUŠRA. Prieš 100 metų suskambo Vinco Kudirkos VARPAS, žadindamas snūdiuruojančius, nusiminusius: „Kelkite, kelkite, kelkite!“ Paskui Kazimieras Pakalniškis ir Juozas Tumas paskelbė *Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgą, Tėvynės Sargą*, — pirmuosius ryškiai katalikiškus periodinius lietuviškus leidinius. Ir prasidejo! Labiausiai po 1905-uju. Laikraščiai, žurnalai — savaitiniai, mėnesiniai ir kitokie, ir galiausiai katalikų dienraščiai *Rytas* ir *XX amžius*, išeivijoje — *Draugas*“.

Po 1940-ųjų metų atneštos ilgos tylos, po 1970-aisiais pasirodžiusios vargingos savilaidos, „nauji vėjai, įsismarkavę Lietuvoje 1988-aisiais, nuvertė daug užtvarų ir katalikiškajai spaudai“. Šiandien skaitytoją sveikina *Katalikų pasaulis* — „pirmas atbūdančios mūsų oficialios religinės periodinės spaudos puslapių pluoštelis“.

Nors vartojama sąvoka „oficiali religinė spauda“, tačiau ji jokiu būdu neįneša i naujo leidinio programą kokių nors autoritarinių konotacijų. Tai matyti iš to, kad redaktorius, kreipdamasis i skaitytojus, prašo dviejų dalykų: atlaidumo ir bendradarbiavimo. Skaitytojas prašomas būti leidiniui „ne per reiklus, nepriekabus. Redakcija ir jos talkininkai turės labai daug mokytis — iš gerų žmonių patarimų, iš savo klaidų bei apsirikimų, dėl daugiopios patirties stokos“. Tai kolegialios ir pasauliečių vaidmenį ne tik pripažįstančios, bet ir jį iškeliančios povatikaninės Bažnyčios dvasios išraiška, kuri dar stipriau padvelkia redaktoriaus prašyme, kad skaitytojai dalyvautų Ka-

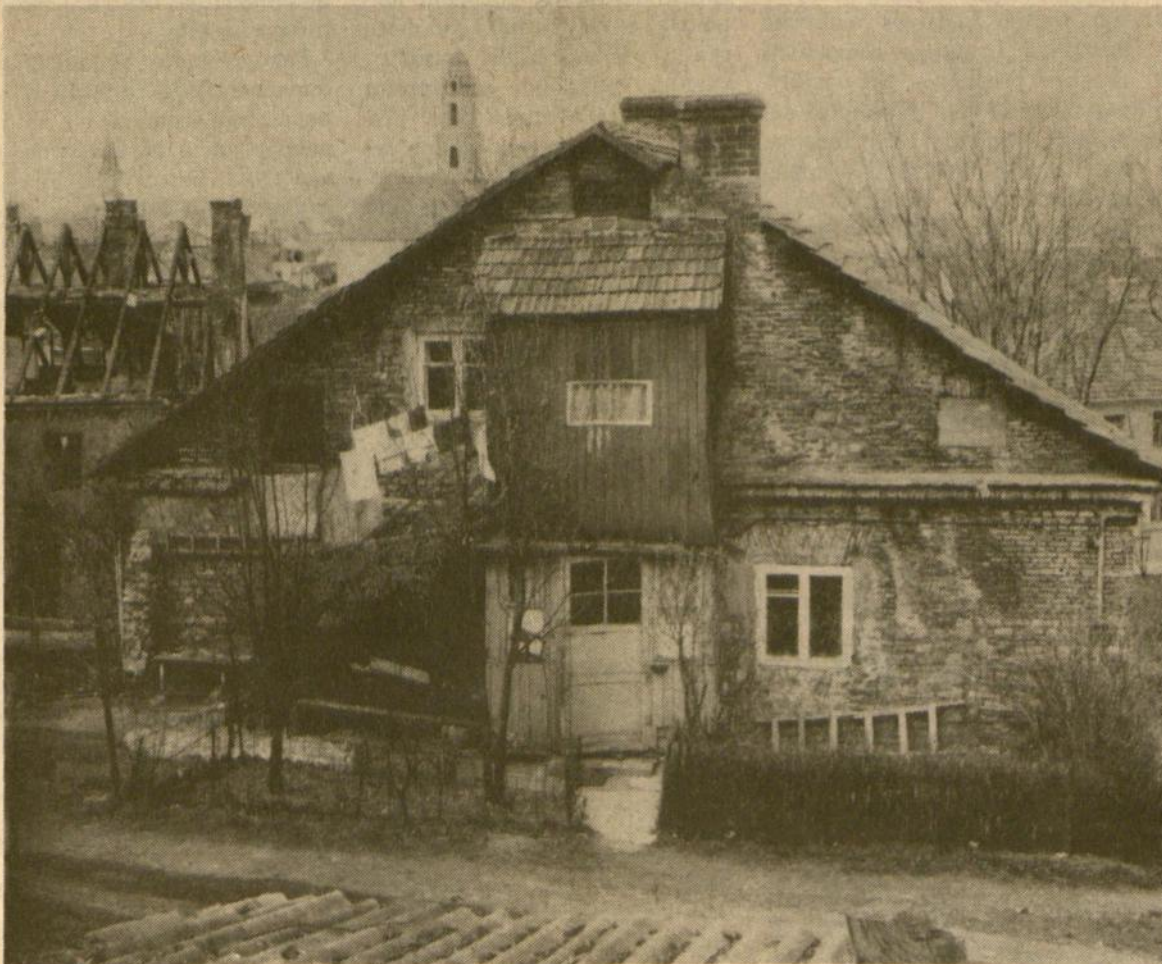
talikų pasaulio mintijimo procese: „Tikimės, kad Skaitytojas mums daug padės, — kad ir Tu, Mielas, Mieloji, nešykštėsi pastabų bei pasiūlymų, kad kritikuosi, gincysies, pritarai... Ir kad daug mus klausinėsi...“

Be abejo, *Katalikų pasaulio* pagrindinis uždavinys yra Lietuvos tikinčiuosius vėl sujungti su katalikybe pasaulyje, nuo kurios jie buvo taip ilgai atitverti, su jos istorine vertikale — dviejų tūkstančių metų katalikiškąja tradicija, jos šaltiniais, jos šviesiais protais, jos nuolatine raida, ir dabartine horizontale — kitų pasaulio katalikų rūpesčiais ir patirtimi šiandien ir čia. Redaktorius kalba skaitytojui: „Mes, Redakcija su savo talkininkais, stengsimės Tau ir kitiems kuo labiau atskleisti *katalikų pasaulį*. Pirmiausia, katalikiškos minties pasaulį, — Katalikų Bažnyčios tikėjimo, katalikų ir jiems artimų mastytojų bei kūrėjų dvasios pasaulį. Katalikams ir daugeliui kitų Dievą tikinčiųjų žmonių be galo brangius Šventojo Rašto minties lobius, kilnių žmonių gyvenime realizuotas krikščioniškąsias bei apskritai humaniškas vertybes. Taip pat Katalikų Bažnyčios hierarchijos bei jos išpažinėjų, kitų Dievo mylėtojų vargą plačiam pasaulyje. Apie visa tai tiek nedaug ligi šiol girdėdavome“.

Atvirybė pasauliui, visoms žmogiškoms apraiskoms, sugėbijamas matyti visų jų sąlyty su dieviškąja tikrove visada buvo katalikiškosios krikščioniškos tradicijos šakos esminė savybė. Todėl už viską labiau džiugina redaktoriaus užsklandiniai žodžiai: „Nenorėtume būti siauri. „Katalikiškas“ — graikų kalbos žodis „katholikos“ — reiškia *visuotinis*. Sieksime visuotinumo. Net ir kalbėdami apie detales ar smulkius vietinius faktus stengsimės neišleisti iš akių kuo platesnės panoramos. Kiek leis apimtis ir jėgos, noromis draugiškai padiskutuosime su kitaip manančiais“.

Verta galbūt paminėti, kad panašiai kaip ir kardinolas Vincentas Sladkevičius, kuris, įvairiomu progom pabrėždamas išeivijos lietuvių vienybę su gyventojais tėvynėje, visai spontaniškai iššaukė mūsų meilę jam ir pasitikėjimą juo (net ir tų, kurie, ilgą laiką susidūrę su bažnytinės hierarchijos savavaliavimu Amerikoje ir aplamai Vakaruose, nebuvo linkę hierarchams skirti vadovaujanti vaidmenį tikėjimo gyvenime), taip ir *Katalikų pasaulio* redaktoriaus kun. Vaclovas Aliulis mus pasiekusiam *Katalikų pasaulio* pirmojo numerio pirmajame puslapyje savo ranka užrašė: „Tegul Kristaus ir Tėvynės meilė dega mūsų širdyse! Užjūrio broliai ir sesės — Kun. V. Aliulis, Redaktoriaus. 1989.02.03, Vilnius“.

Gali būti, kad šiuo mūsų gyvenamu momentu daugeliui lietuvių kelias i Dievą veda per savo tautos patirtį, tapę neatskiriama nuo mūsų žmonių kančios politiniuose šio šimtmečio vingiuose, nei nuo išgyvenimo, kad „ateitį regim tėvynės laimingą“ (Nukelta i 3 psl.)

Dangės Širvytės (Vilnius) nuotrauka parodos konkursine „Miesto“ tema — iš septynioliktosios metinės Lietuvių fotografijos parodos.

Viena moderni kryžiaus aukos analizė

Albert Camus drama „Le Malentendu“

VYTAUTAS
BAGDANAVIČIUS, MIC

Žinomas mūsų laikų prancūzų filosofas ir rašytojas Albert Camus yra parašęs dramą, kurioje, atrodo, analizuoja kryžiaus aukos paslaptį. Jis tai daro ne senovės žydų visuomenėje ir ne tradiciniais evangelijų pasakojimo terminais, bet vienoje modernioje europinėje šių dienų aplinkoje.

Drama vaizduoja žmogų, kuris grįžta į savo šeimą, norėdamas ją apdovanoti, tačiau nesulaukia jos priėmimo ir yra nužudomas. Tai galėjo įvykti dėl to, kad savo šeimai jis prisistato „incognito“, kaip nežinomas keleivis. Prieš dvidešimt metų jis buvo iš tos šeimos nesvetingai atsiskyręs. Dabar jis yra vedęs Mariją, kuri atkalbinėja jį nuo tokios atvykimo formos, sakydama, kad, jei jis nori savo šeimai duoti dovanų, tai tegul ir prisistato jai kaip jos narys. Tačiau Jonas, jos vyras, tvirtai laikosi savo pasirinkto kelio, norėdamas iš šalies pasižiūrėti, ar jo šeima sugebės priimti jo nešamas dovanas.

Ta šeima yra tikra keistenybė. Ją sudaro motina ir duklė, kurios laiko mažą viesbutį Čekoslovakijoje ir pasitaikančius pavienius keleivius nužudo, kad galėtų pasinaudoti jų pinigais, o juos pačius išmeta į čia pat tekančią upę. Aišku, nei realistiškai, nei psichologiškai tokia šeima nėra pateisinama. Greičiau ją tenka suprasti kaip pranašus žudančią tautą, kuri naudojasi jų teikiama mis malonėmis, o juos pačius persekioja ir žudo. Į šioje dramoje sukurtą situaciją galima žiūrėti kaip į Jono evangelijos įvado pasakymą apie Jėzų, kad jis atėjo pas savuosius, bet savieji jo nepriėmė (1:11).

Albert Camus, prancūzas, gimė Alžire 1913 metais. Jis mirė automobilio katastrofoje Prancūzijoje 1960 metais. Savo jaunystę jis buvo praleidęs šiaurinėje Afrikoje. Prancūzijoje jis suorganizavo teatrą, veikė rezistencijoje. 1957 metais jam buvo suteikta Nobelio literatūros premija.

Camus yra ne tik dramaturgas, bet ir filosofas. Jo mąstymo centre stovi ne evoliucija, o revoliucija. Revoliucijos, ypač marksistinės, studijavimas užima daug vietos jo galvosenoje. Galima sakyti, kad konfliktai, kuriuos žmonėms tenka išgyventi, yra medžiaga, iš kurios jis nori išskaičiuoti žmogaus filosofiją. Dėl to galbūt ir kryžiaus drama jį domina, kaip konflikto apraiška.

„Le Malentendu“ dramos turinys

Pirmoje scenoje matome viesbutį svečių kambarį, kuriame motina kalbasi su savo dukterimi Morta. Mortai yra nusibodęs užkampio gyvenimas ir ji svajoja apie būsimą gyvenimą pajūryje. Norėdama įsigyti tam pinigų, ji žudo pavienius turtingus keleivius. Motina ir duklė laukia ateinančio svečio, kurį jau buvo mačiusios. Morta yra tikra, kad reikės jį nužudyti. Joms pasitraukus, čia ateina Jonas su savo žmona. Žmona Marija atkalbinėja jį nuo jo pasirinkto būdo apdovanoti savo šeimą. Bet jis mano, kad taip reikia daryti, kaip jis yra suprojektavęs. Šitaip jis turės progos geriau jas pažinti ir ras geresnį būdą padaryti jas laimingomis. Marija priekaištauja savo vyrui, kad jis leidžia savo žmonai liūdėti, nuo jos atsiskirdamas. Jonas tačiau sako, kad čia yra jo tėvynė ir jo šeima. Marija, pagal Jono projektą, turi apsisidėti kitame viesbutyje. Jonas ją guodžia, kad jų persikylimas bus tik vienai nakčiai. Jis jaučia giliai pareigą rasti ryšį su savo

Nukryžiuotojo galva – nežinomo lietuvių dildirbio kūrinys; vietovė nenurodyta.

kilmės šeima. Bet jis jokių būdų nepaliks savo žmonos.

Marijai išėjus, grįžta scenon Morta. Ji nesileidžia su Jonu į artimesnį pokalbį, primindama jam, kad jis čia yra tik keleivis. Jonas tačiau jai prasitaria, kad galbūt jiedu nėra tokie svetimi vienas kitam. Bet Morta nenori su juo kalbėti nei apie save, nei apie savo motiną. Atėjus motinai, Jonas prasitaria, kad jis čia jaučiasi tarsi namie. Bet motina jam atkerta, kad šios vietos jam greitai užteks.

Morta aptaria svečiui Vidurio Europos nuotaiką. Ji sako: „Per daug žvabų dienų yra praėję šioje mažoje vidurinės Europos vietoje ir vėjas šiuose namuose yra išdžiovinęs visokią šilumą“. Kai svečias yra išėjęs į savo kambarį, grįžusi motina jį aptaria šitaip: „Kodėl šis žmogus yra taip palinkęs mirti ir taip mažai žudyti?“ O kiek vėliau ji mąsto: „Kodėl likimas atsiunčia mums tokią auką,.... kuri tokia netinkama?“ Morta teisinasi, kad ji tai daro ne dėl pinigų, bet dėl namų prie jūros ir kad motina turi jai pagelbėti.

Šiame viesbutyje yra dar ir bufeto patarnautojas, kuris atrodo nebylys, tačiau toks nėra. Jis viską girdi ir gali kalbėti, tik nekalba. Jis čia yra suprastinas tarsi transcendentinis veiksnys.

Antras veiksmas vyksta Jono miegamajame kambary. Atsilankius ten Mortai, tarp jos ir Jono tęsiasi pasikalbėjimas, tačiau ligi susipratimo jie neprieina. Morta pasilieka šalta savo plano vykdytoja. Kai ji vėliau atneša užnuodytos arbatos, Jonas pradeda ją gerti. Po to atėjusi motina norėtų arbatą atsiimti, tačiau supratęs, kad per vėlu, viską palieka, kaip yra.

Jonui mirus, Morta ir motina kurį laiką pasilieka sėdėti prie jo. Motina jaučia kažkokį nuovargį ir nori sėdėti ilgiau. Bet Morta skatina ją nepasiduoti, nes naktis yra trumpa, o jos turi nuvilkti lavoną į upę. Morta paima Jono pinigė. „Mūsų laimė prasidės, kai ši naktis pasibaigs“, – sako ji.

Trečias veiksmas vyksta viesbutio viešajame kambary, kurį bufetininkas šluoja. Sąslavose randamas Jono pasas, iš kurio paaiškėja, kad jis yra šių dviejų moterų sūnus ir brolis. Motinos reakcija į tai yra, kad ji save apkaltina tik tuo, kad ji yra per

seną, nes nepažino savo sūnaus. Dėl to jai nėra prasmės toliau gyventi. Ji atsiskiria nuo Mortos projekto ir išeina prie upės.

Po to ateina scenon Marija, ieškodama savo vyro. Morta iš pradžių jai sako, kad jos vyras yra išvykęs, bet netrunka pasakyti, kad jis yra miręs. Marija tai išsyk priima kaip pasiūkimą, bet netrunka įsitikinti, kad tai yra tikrovė. Morta net pasako, kad jos su motina ji nunešė į upę. Marija išgyvena skausmą. Morta priduria, kad šis atvejis yra neišimtinis. Marija klausia, kad niekas jos žudydamos žinojo, kad jis yra jų brolis ir sūnus. Marija pripažįsta, kad tai buvo nesupratimas. Tuo žodžiu yra pavadinta ir pati drama (angliškame vertime „The Misunderstanding“).

Marija nori jungtis į savo vyro auką, primindama, kad jos ašaros

gali gelbėti ir Mortai. Marija siūlo Mortai liūdesio bendrybę. Morta tos bendrybės atsisako, nes kaltė, kaip ji sako, yra vienišuma. Ji ir Marija galėtų užkirsti ne viltimi. Ji perspėja Mariją, kad ir jos meilė buvo tik iliuzija, iš kurios ji turi laisvintis ir žiūrėti į dalykus normaliai. O jos pačios brolis buvęs kvailys ir gavo tai, ko norėjo. Ir Marija, pasak Mortos, turi išmokyti, kad nei dabar, nei po mirties nėra nei laimės, nei tėvynės. Morta mąsto, kad žmonijai yra padaryta tokia didelė skriauda, kad niekas jos negali atitaisyti. Morta žino Dievą, bet ji kaltina už jo siaurumą. „Aš nekenčiu to siauro pasaulio, į kurį mes esame susiaurinti tikėjimo“, sako ji. Po to ir ji išeina į upę.

Marija, pasilikusi viena, kreipiasi į Dievą, skųsdamasi,

Kapinaitės. Indubakių kaimas. 1987.

Nuotrauka Andriaus Surgailio (Utena) iš septynioliktosios metinės Lietuvių fotografijos parodos, vykusios Čiurlonio galerijoje, Chicagoje 1988 metais.

kad ji negali gyventi šioje dykumoje. Ji sako: „I Tave aš turiu kreiptis ir rasti paskatinimo žodžius“.

Vietoj Dievo ateina bufetininkas ir klausia, ar ji jį šaukė. Ji sako, kad nežino, net prašo pagalbos, tačiau jis atsisako jai pagelbėti. Tokia yra žiauri šios dramų užbaiga.

Šios misterijos podirvis

Kad šios misterijos Jonas yra gretintinas su Kristumi, tai aiškiai pasako Marija Mortai, išgirdusi apie jos vyro nužudymą. Ji sako: „Tą patį momentą, kai tavo žodžiai mirtinai užgavo mano širdį, man pasirodė, kad tu kalbi apie kitą žmogų, ne apie tą, su kuriuo aš praleidau savo naktis. Bet tai yra sena pasaka, kurioje mano meilė niekada nedalyvavo“.

Tai, ką Marija čia sako apie savo svetimumą Kristui, iš dalies galioja ir šiai dramai. Ji nėra iš būdingos krikščioniškos raštijos. Ji yra pasaka devynioliktojo šimtmečio liberalistinės ir pozityvistinės raštijos. Ši raštija, nors rūpinosi doriniais klausimais, stengėsi apsieiti be antgamtiškumo. Dėl to tame šimtetyje atsirado tokios Kristaus biografijos, kurios norėjo jį aptarti vien kaip šios tikrovės žmogų, be jokios antgamtinės pretenzijos. Šitaip pasaulinio garso yra sulaukusios David Strauss ir Ernest Renan Jėzaus biografijos. Strausso biografija buvo parašyta 1835 metais, o Renano – 1863 metais. Nors šios biografijos evangelijų pažinimui davė ne daug arba beveik nieko, tačiau vidurinės klasės skaitytojams turėjo milžiniškos įtakos.

Renanas, nurašydamas nuo Kristaus visokį antgamtiškumą, jį yra pristatęs kaip labai aukšto lygio dorinį didvyrį. Renano Kristus yra „save paaukojantis, dorinio supratimo genijus“ (Owen Chadwick, *The Secularisation of the European Mind in the Nineteenth Century*, Cambridge University Press, 1977, p. 220). Renanas į Kristų žiūrėjo net kaip į demokratinį vadą, kuriame gyvai reikškesi daugumos dvasia. Dauguma tarsi galėtų jį žiūrėti kaip į savo atstovą. Prieš Kristų tačiau, pasak Renano, išeina valdancios jėgos, kurios „niekada nėra pasveikusios nuo nukryžavimo“ (Chadwick, p. 222).

(Nukelta į 4 psl.)

Pietė – nežinomo lietuvių dildirbio darbas; vietovė nenurodyta.

Raymond Filys

ŠVĘSKITE LIŪDESI!

Arthur Rūpintajeli:
Išgelbėtojas – tavo paties atvaizdas.
Trauką praradęs prisikėlimas
Ašaros kyla lengvai tartum balionai.
Ašaros stebimos ir žymimos lyg galaktikos.
Ašara Nr. 000, nuriedanti, tinkanti liūdesiui.
Ašaros – juoko ašaros – retos, it karoliai.

Švęskite liūdesį
Ašarojančių madonų, kurios sveikina
Pilkesniuose uostuose. Septynių sielvartų
Šventosios mergelės – ir jų dar bus.
Ašaros kaip rožinio karoliai.
Vidudienio mėnulis „Delectatio morosa“
Viršum gotiškų padangų.

Švęskite melancholijos
Lietuvoje liūdesį.
Pagrindinis eksportas – ašaros.
Ašaros iš vandens telkinių.
Ašaros iš bulvių akių.

Ašaros – iš statulų, kurios verkia kaip lėlės.
Ašaros – pabėgusios iš Devynių Bėdų kaimo.
Ašaros – skaptas prieskonis motinos virale.
Ašaros – netikės sprendimas.

Ašaros, drumsčiančios reginį pro užpakalinį
Autobuso langą, važiuojant siaurom gatvelėm,
Kuomet žmonės susitraukia, išnyksta, apsunksiomis širdimis,
Nepaguosti, galop belieka ašarų tvenkiniai,
Ir rūkai uždenge ir sumaisę miškus,
Nesugrįžimo slėniai,
Žaibų šakės virš Kryžių Kalno.

Švęskite liūdesį,
Lyg šventovėj
Kukuotų gegė –
Beviltiškai elegiška.

Švęskite liūdesį
Su gyvenimo ir meilės įkrova –
Kaip du gintarai trinami
Įsielektrina.

Iš anglų kalbos vertė Edita Nazaraitė.

Nauji leidiniai

(Atkelta iš 2 psl.)

Šioje žemėje, mirtingiesiems dabartiniais ir ateinantiems mūsų tautos nariams. (Ką pasakytų a.a. Antanas Maceina apie šitokį religijos ir tautiškumo sulydimą?) Jeigu taip, tegalima teisintis, kad gilioji žydiškosios-krikščioniškosios tradicijos įžvalga kaip tik yra (ir tai gražiai yra dėstęs kun. Antanas Rubšys savo veikaluose), kad išganymas yra niekas kita, kaip Dievo kvietimas savo

tautai drąsiai žengti į ateitį, kurioje jos laukia Jis pats. Ir ar nėra Dievo palaimos mūsų tautos keliui ženklas, kad vėl atsikartoja devynioliktojo šimtmečio tautinio atgimimo ir Nepriklausomybės atstatymo laiko padėtis – kada svarbioji dalis mūsų tautos kunigų ir vyskupų angažuojasi savo žmonių tautinėms aspiracijoms, o žmonės atsako tuo pačiu – pasikliaudami ir meilėje bendraudami su savo ganytojais.

(a. II.)

Medaus ir kraujo lašai literatūros vakare

JUOZAS KOJELIS

I dvidešimt trečiąjį literatūros vakarą praėjusių metų gruodžio 3 dieną iš Kanados į Los Angeles atvyko prieš ketverius metus iš Lietuvos pasitraukusi jauna poetė Edita Nazaraite, atsiveždama dar kuklų literatūrinį kraitį — vienintelį savo eilėraščių rinkinį *Medaus ir kraujo lašai* (Chicago: Ateities literatūros fondas, 1985). Išeivijos lietuviai Nazaraite kaip poetė ir dailininkė dar nespėjo plačiau pažinti, nes ji gyvena Kanados tolimojoje Albertos provincijoje. Tačiau jos publicistinis žodis, dažniausiai liečias Lietuvos ir išeivijos kultūrinės temas, jau pasiekė skaitančiąją visuomenę ir maloniai nustebino. Jos žodis žėri naujom spalvomis, sakinyse lengvas, prasmė lengvai pagautama ir teigimai ne šokiruoją, bet įtikina. Tiesiai tarnaujanti publicistika tam tikra prasme yra išliekanti kūryba, kaip ir Vinco Kudirkos lietuviškų rūpesčių kupini straipsniai, prieš 100 metų paskelbti *Tėvynės varpuose*. Bet Nazaraite į Los Angeles atvyko ne kaip publicistė, bet kaip poetė.

Poetas Bernardas Brazdžionis įvardinamame žodyje aptarė Editos Nazaraite kūrybą. Poetine prasme jos rinkinio eilėraščiuose medus tai „sprogstantys gėlių pumpurai, kai pražysta diena“, „lietuvis dievdirbys, drožias rūpintojėliams sielas“, „švelnios mamos rankos“, „Lietuvos legendos moteris, dvidešimt vainikų iš aguonų ir šalavijų ir jos pagimdyti kūdikiai, saldžiai miega lelijų žieduose“. Medus — tai „amžino knygnešio našlė ir paveikslas poeto, kurio apsiuostas iš blogai susiutusių rožių žiedlapių“. Brazdžionis paminėjo ir kitas Nazaraite poezijos metforas, „savas, originalias, poetiškas žėrinčias, pagaunančias akį ir ausį“.

O kraujo lašai? Tai „žemė, šimtais istorijos gaisrų sudeginta“, „Rūpintojėliai kryžių kalne nukryžiuoti, kad užkalas vagonus riedėtų į šerkšnotos saulės visa ryjančią gerkle“, „miegantis karys“, „supurvintos vėliavos“, „pasileidė laisvę, kuri derasi dėl skatiko su vergvaldžiais“, tai daugybė žmogaus ir tautos nelaimių, žaizdų, skundų.

Per pirmą išėjimą Nazaraite skaitė Lietuvoje parašytą ir niekur nespausdintą, jos žodžiais, „poemėlę“, kai jai buvo aštuoniolika metų. Ji pavadinta „Giesmė klajokliams“. Klausant keturių dalių poemėlės, buvo galima jausti slogią stalininės prispaudos atmosferą, nes „čia trūksta oro; maža, ak, maža žvaigždžių“. Ji mato „pasaulį už vartų“ ir nori „lydėti saulę“. Poetė lydi saulę, „laisvę prie kūno priglaudusi“, nes „nustabdomas laisvės pulsas, begaliniai gyvybės syvai“.

Antrą kart scenon išėjusi Edita skaitė eilėraščius iš knygos *Medaus ir kraujo lašai* ir iš spaudai paruošto naujo rinkinio, kurį leidžia Ateities literatūros fondas. Daugumas eilėraščių parašyti Lietuvoje, kai kurie Vakaruose. Girdėjome intymią, asmenišką, Brazdžionio minėtomis citatomis papuoštą Nazaraite lyriką, kurią literatūrai imli vakaro publika labai palankiai sutiko.

Eilėraščiuose iš spaudai paruošto rinkinio galima jausti drąsesnius visuomeninių motyvų prasi-veržimus. Rizikuojant netiksliai supomavimu, noris iš magneto-fono juostelės pacituoti eilėraštį „Žalia, balta ir raudona“:

Lietuvos poetas, Lietuvos giesmininkas
Pakelė medyje už kojų pakabintas,
Nei suėdęs čia, nei šeiminkas,
Nei sukilėlių vadas...
Tik bilda traukiniai plieniniai
Į baltą Sibiro pragarą.

Po literatūros vakaro 1988 m. gruodžio 3 d. Los Angeles: (iš kairės) Pranas Visvydas, Alė Rūta, Edita Nazaraite, Bernardas Brazdžionis.

Lietuvos poetas, Lietuvos giesmininkas,
Nei išvytas iš namų, nei priimtas už lygų;
Mundurai svetimi ir pabūklai ne savo.
Kas puotauja nekviestas prie švento mūsų stalo?

Teisybė sušaudyta, saulės įkapė atauta,
Kryžkelė į niekur argi amžina?

Šalia poezijos skaitymo Edita Nazaraite rodė ir savo meno darbų skaidres. Kad ir nematant originalu, tačiau geros kokybės skaidrėse buvo galima jausti turtingą menininkės fantaziją, gėrėtis kompozicijomis, spalvomis ir technišku atlikimu.

Rašytoja Alė Rūta šiame literatūros vakare skaitė ištrauką iš romano *Daigynas*. Kas skaitė *Daigyną*, lengvai prisimins stipriai dramatišką Alicijos mir-

ties epizodą. Alicija dažnokai pasirodo šiame plačiojo apimties romane, tačiau jos charakterio tragika išryškėja skyrelyje „Po gluosniais“, kur ji pati išsako savo gyvenimo vingius. Neatsargūs jaunystės žingsniai gražią ir turtingą moterį nuveda į nelaimingą gyvenimo pabaigą.

Alės Rūtos kūryboje daug tamsių brūkšnių ir plėmų, nes tokia yra jos vaizduojamo gyvenimo tikrovė. Tačiau tie plėmai nėra tokie stiprūs, kad pajėgtų užsklesti gyvenimą neviltyje ir beprasmybėje. Ir Alicija paskutinį momentą suranda plyšį prasi-veržti į vilties šviesą. Kaip pati rašytoja šiame literatūros vakare „epilogo epilogė“ išsireiškė, „jei tik kas nori, yra išsigelbėjimo minutė, kaip latruvi šalia Kristaus ant kryžiaus, kaip Alicijai ant savižudybės briaunos, kaip mūsų Lietuvai tarp savo abejonių

ir svetimųjų smurto. O mes ši vakarą tarp dviejų aušrų — Editos ir Bernardo“.

Poetas Bernardas Brazdžionis, ieškodamas tarp šio vakaro dalyvių jungties, pažymėjo, kad greta Editos Nazaraite rinkinio *Medaus ir kraujo lašai* Alės Rūtos yra išleista eilių knyga *Gyvenimo lašai*, o jis pats yra parašęs žodžius kantatai, kuriai muziką sukūrė kompozitorius Julius Gaidelis ir kurios buvo išleista plokštelė „Lašų laiko lašai“. Tuos visus „lašus“ poetinė kalba Brazdžionis susumavo taip: „Argi medaus ir kraujo, ir gyvenimo lašai nėra ir mūsų džiaugsmo, laimės ir nelaimės, ūkanoto ir saulėto laiko lašai“. O pats, komentodamas tų eilėraščių genezę, paskaitė daugiausia tas savo eiles, kurios sovietinėje spaudoje iki šiol buvo tabu, tik dabar staiga jos pasirodė. Net ir

senelis Vaidila Valiūnas jau nebeapbūgo Lietuvoje įžengti į dienos šviesą.

Brazdžionis, igijęs nuostabų populiarumą Lietuvoje, savo poetinį credo aptarė taip: „Nesutinku su poetais, kurie poezijai palieka vien tik estetinę funkciją“. Jis pritarė Czesław Milosz žodžiams: „Eilėraščius rašau ne tam, kad rašyčiau, bet kad pasakyčiau, kas man atrodo svarbu ir prasminga“.

Šalia kitų Brazdžionis šiame vakare paskaitė prieš 28 metus jo parašytą eilėraštį „Ateina pergalė“, kuris tuomet buvo sukėlęs viešą kontroversiją. Mat kai kam atrodė, kad autorius abejoja tiesos ir gėrio pergale. Kiti teigė, kad tą abejojimą reiškia ne autorius, o blogis, „stabų pasaulis“. Štai tas eilėraštinis:

Ateina pergalė, kaip milžiniškas tuanas,
Apimdama ir žemę, ir dangaus skliautus,
Tartum gyvybės pulsas, iš kapų ji kelias ir gyvena
Ir kaip ugnis ji uždega numirusius metus.

Jai kelia vėliavas gyvenimo ištroškę tautos,
Ir kloja miestų milijoninių minia
Po kojų pažadų ištikimybės srautą
Ir tie, kur šaukė „taip“, ir tie, kur šaukė „ne!“

Aukoją kūdikius jai motinos, ir žmonos
Aukoją ištikimus vyrus, o vaikai — tėvus,
Aukoją jai beturčiai milijonus,
Religijos aukoją jai dievus...

Ateina pergalė šalta, rūsti,
negailėstinga,
Ar ji bus pragaro, ar bus dangaus siūsta?

Stabų pasaulis laukdamas stabu sustingo
Ir klausia siaubo nusiaubtas: Ar ta ateina pergalė? Ar ta ateina pergalė? Ar ta ateina pergalė? Ar ta?

Dvidešimt trečiąjį literatūros vakarą, kaip ir visus kitus iki šiol, organizavo Lietuvių fronto bičiulių Los Angeles sambūris, kurio pirmininku yra Algis Raulinaitis.

Camus'o Kristaus samprata yra verta dėmesio dar vienu atžvilgiu. Neretai krikščionių tarpe yra keliamas klausimas, ar Kristus yra pakankamai apreiškęs savo dievystę. Atrodo, kad Camus šitoks klausimas apie Kristų nekyla. Jis savo Kristų pristato tik kaip brolių ir sūnų. Ir savo pokalbyje su žmona Jonas įrodinėja, kad šitoks jo prisi-statymo būdas yra teisingas. Jam rūpi žmonėms prisistatyti kaip žmogui. Tą patiesinimą galima priskirti ir istoriniam Kristui. Kristaus antgamtiškumui šioje misterijoje pakankamai atstovauja jo noras apdalyti žmones neužtarnautomis dovanomis.

Kaltinimas Europos pesimizmui

Ką dar Camus nori pasakyti šia drama? Iš visu, ypač Mortos, pasisakymų, aiškėja, kad šiuo kūriniu Camus norėjo padaryti priekaištą Europai dėl jos trūkumo meilės, ar bent dėl solidarumo su kitomis tautomis trūkumo. Camus, būdamas gimęs Afrikoje, tačiau savo dvasia ir išsilavinimu būdamas europietis, galbūt jautė didelį Europos uždaramą ir tai norėjo pabrėžti.

Morta savo trokštamą laimę, dėl kurios ji žudė keleivius, suprato labai giliai. Nužudžiusi svečią, ir dar nepaaiškėjus, kad ji nužudė savo brolių, savo būsimą laimę aptarė, kaip savo naują gimimą. Ji sakė: „Aš jaučiuosi, lyg būčiau vėl gimusi naujam gyvenimui; pagaliau aš einu į kraštą, kuriame būsiu laiminga“.

Jos liūdesio priežastis yra pats liūdnasis Europos kraštas. Paaiškėjus, kad ji nužudė savo brolių, ir jai susitikus su nusikaltimo ir baumės problema, ji savo kaltę perkelia visai savo gyvenamai aplinkai. „Aš gyvenau čia, kur mano širdis krūmstosi, maitindamasi šėšeliais, mažais ir nereikšmingais. Aš buvau gyva

Vytautas Skudis

Nuotrauka Vytauto Maželio

Vytauto Skudžio paskaita Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Kovo 3 dieną, penktadienį, 7:30 v.v. Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje, Vytautas Skudis skaitys paskaitą tema: „Lietuva kelyje į laisvę“. Pagrindinis paskaitos uždavinys yra šiuolaikinių įvykių Lietuvoje apibūdinimas ir analizė.

Vytautas Skudis yra vienas iš trijų Lietuvos Laisvės Lygos Tautinės tarybos atstovų už Lietuvos ribų ir gerai orientuojasi dabartinėje Lietuvos situacijoje. Prelegentas padarys pastarųjų dvejų metų įvykių Lietuvoje apžvalgą, išnagrinės šiuolaikinio tautinio pakilimo Lietuvoje ištakas. Jis kalbės apie pagrindinius atgimimo veiksmus, jų tarpusavio ryšius, prieštaravimus bei gresiančius pavojus.

Vytautas Skudis nagrinės visišką Lietuvos tautinio ir valstybinio išsilaisvinimo problemą ir perspektyvas, paliesdamas ir lietuvių išeivijos laikysenos klausimą dabartinių įvykių Lietuvoje šviesoje. Prelegentas taip pat painformuos apie tautinių demokratinių judėjimų Sovietų Sąjungoje užsienio atstovų konferenciją, kuri įvyks šių metų pavasarį Paryžiuje. Į konferenciją kviečiami visi užsienio šalyse

gyvenantys pabaltiečiai. Vytautas Skudis yra visai neseniai parvykęs iš Pietų Amerikos, kur jis lankėsi to kontento lietuvių pakviestas. Atsakydamas į klausimus, jis galės trumpai supažindinti klausytojus su kai kuriomis problemomis, liečiančiomis Pietų Amerikos lietuvių gyvenimą.

Vytautas Skudis, tuo metu Vilniaus universiteto docentas, buvo nuteistas 12 metų laisvės atėmimo už „antitarybinę agitaciją ir propagandą“. Iš esmės tai reiškė, kad jis buvo nubaustas už dalyvavimą pagrindinio veikloje, už knygos *Dvasinis genocidas Lietuvoje* paruošimą, už įstojimą į Lietuvos Helsinkio grupę ir į Lietuvos tikinčiųjų teisių gynimo komitetą. Septynerius metus išbuvęs sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose, dar nepasibaigus bausmės laikui, buvo paleistas su pasiūlymu išvykti į užsienį. 1987 metais su šeima atvyko į JAV kaip čia gimęs Amerikos pilietis.

Po paskaitos bus vaišės. Visi lietuviai, kurie gyvai domisi šiuolaikiniais įvykiais Lietuvoje, kviečiami šios svarbios paskaitos pasiklausyti ir įsijungti po jos į diskusijas rūpinamais klausimais.

palaidota nykiame Europos širdies slėnyje. Palaidota gyva. Niekas nepabučiojo manęs į lūpas, net tu — sako ji savo motinai — nematei manęs plikos. Motina, aš prisiekiu, kad už tai reikia atsilyginti“.

Šią nelaimę Morta išgyvena ne vien už savo kraštą, bet ir už kitus Europos kraštus. „Aš esu pasmerkta čia būti kartu su kitais kraštais, su kitomis tautomis mano kairėje ir dešinėje“ — sako ji. Tačiau, jos manymu, yra kraštų, kurie, nors toli nuo jūros, bet vakarinis vėjas ten kartais atneša pajūrio žolių kvapą — „bet čia aš turiu tik rūgščias Moravijos gervuogės numalsinti mano troškuliui, kraujui, kurį aš praliečiau“. Net ir Marija savo pastaba yra prisidėjusi prie šio krašto nesvetingumo aptarimo. „Aš jaučiau pavojų pačiame šio krašto ore, ji įkvėpdama“.

Visų veikėjų, ypač Mortos, monologai ir pokalbiai ryškina

Camus intenciją nurodyti, jog Europos tautos stokoja meilės ar bent solidarumo su kitomis pasaulio tautomis. Dėl to, jeigu ši drama yra apie Kristaus kryžiaus misteriją, tai priekaištas už jo nužudymą irgi tenka Europos tautomis. Camus'o supratimu, šios tautos neturi reikiamo svetingumo kitoms tautomis ir pačios sau tokiu būdu kenkia.

• Vilniaus universiteto etnografinis ansamblis šį pavasarį žada gastroluoti Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Į Chicago ansamblis atvyks pasirodyti baltandžio mėnesį po savo pirmojo koncerto New Yorke.

• Kėstučio Nako, niujorkiško aktorius ir režisierius, teatrinės ekstravaganzos „When Lithuania Ruled the World“ antrosios dalies spektakliai susilaukė didelio pasisekimo New Yorko scenoje.

Viena kryžiaus aukos analizė

(Atkelta iš 3 psl.)

Idėja, kad kryžijavimas tevyksta žmonijos istorijoje, galbūt yra priežastis, kodėl Camus savo kryžiaus analizei pasirinko modernių žmonių gyvenimą. Tačiau Camus'o Kristų nužudo ne politinės valdancios jėgos, bet paprastas visuomenės liūdesys ir laimės ilgesys. Renanas nėra vienintelis devyntoliktą šimtmečio dvasios formuotojas. Jeigu ji galima laikyti optimistinio žmogaus atstovu, tai šalia jo čia atsirado ir liūdnas, beviltiško žmogaus samprata. Šios dvasios formuotojų galima laikyti prancūzų rašytoją Hippolyte Taine (Chadwick, 209). Jis ir kiti pozityvistai skatino žmones prisi-

derinti gamtos ritmiką ir nieko daugiau iš savės nesitikėti (Chadwick, p. 255). Pesimistinė žmogaus galvosena skatino ir Darwino natūralios gamtos atrankos mokslas. Ryškiausiai šią dvasią yra aptaręs jau dvidešimto šimtmečio rašytojas Anatole France pasakymu: „buvo saldu mąstyti net apie pragarą“ (Chadwick, p. 255).

Liūdna ir beviltiška dvasia Camus dramoje yra dovanas nešančio veiksnio nužudymo skatintoja. Morta žudo keleivius, atvykusius į viesbutį, dėl to, kad jai liūdna ir kad ji tokiu keliu tikisi pasiekti laimingo gyvenimo pajūryje. Pajūrio sąvoka šioje misterijoje yra gana aiškiai sujungta

su antgamtinė realybe.

Renano ir kitų devyntoliktą amžiaus dvasios atstovų pažiūrai, kad Kristus savy neturi antgamtiškumo, netiesioginiu būdu atsakymą duoda Camus šioje dramoje. Žinoma, jis negali savo herojų aptarti antgamtiniais terminais. Jie 19 šimtmečio galvosenoje, kurios tebeveikiamas buvo ir Camus, yra sukritikuoti ir atmesti. Tačiau jis savo herojų pristato kaip didelės dovanos nešėją. Tai reiškia, kad jo nešamas gėris nėra natūralus ta prasme, kad jis būtų viesbučio savininkų uždarys. Jis yra šalia ir anapus to, ką žmogus uždirba, ir dėl to jis tinka būti transcendentinės dovanos vaizdingu pakaitalu.

„We're Veering“, 1988
Rašalas ant popieriaus, 69" x 52.5"

„Planarium“, 1988
Aliejus ant drobės, 75" x 60"

Dailininko Vyto Sakalo iš Bostono darbų paroda, pavadinta „Lines of Fate“, vyksta Lannon galerijoje, 119 North Peoria Street, Suite 3C, Chicagoje, nuo vasario 10 iki kovo 16 dienos. Galerijos valandos: trečiadieniais, ketvirtadieniais, penktadieniais ir šeštadieniais nuo 11 v.r. iki 7 v.v. Informacijos gaunamos, skambinant (312) 829-4541.